

Nationalkarakterens genkomst

Af Kirstine Damsholt (1)

Holberg og Molesworth

»I det øvrige kan man sige om den Danske nation, at den er føyelig og god at komme til rette med, og besynderlig lydig mod Øvrigheden; thi der er fast intet land, hvor oprør haver mindre sted end udi Dannemark ...« (2).

Således skrev Ludvig Holberg i indledningskapitlet »Om den danske Nations Art og Egenskab« i værket »Danmark og Norges Beskrivelse« fra 1729. Beskrivelsen af danskerne var (ikke mindst) et svar på det smædeskrift om det danske folk, der var udkommet i 1696, nemlig den engelske gesandt Robert Molesworth's »An Account of Denmark as it was in the year of 1692«. Formålet med Molesworth's beskrivelse af Danmark var at anvende det som et skræmmebillede, der kunne vise alle enevældens hæsligste træk. På grund af den despotiske regeringsform var befolkningens sindelag, ifølge Molesworth, i en sørgelig forfatning, da »slaveriet« førte til lige-gyl-dighed og middelmådighed.

»Man møder ingen med særlige evner eller kvalifikationer, ingen der udmærker sig ved ekstraordinære studier eller erhverv, ingen entusiaster, galninge, tosser eller fantaster. Alle er nogenlunde ens. Hver især holder sig på middelmådighedens slagne vej.« (3).

Det blev i Danmark en national opgave at gendrive disse påstande, og det lykkedes for Holberg i det førnævnte værk at vende Molesworth's påstande til noget positivt:

»Den mediocritet eller middelmaadighed, som Mons. Molesworth legger nationen til last: nemlig, at de Danske ere ikke taabelige, ey heller højkloge, havde maaske en anden upartisk skribent udtolket som en dyd og middelvej, som denne nation udi mange ting gaar, saa at den sielden falder ud i extremiteter; thi den pøndser lidt mere paa en ting end en Franskmand; men lidt mindre end en Engelænder. Den er ikke saa sparsom som en Hollænder, men lidt mere paaholden end en Nordmand. Den er ikke saa ordrig som en Tysk, ey heller saa lidt talende som en Spanier.« (4).

Holbergs og Molesworth's disput kan illustrere, at forestillingen om, at de enkelte nationer havde særlige egenskaber, nationalkarakterer, var udbredt i 1700-tallet. Forestillingen om det nationale særpræg som en oprindelig gudgivet karakter var ligeledes et centralt punkt i 1800-tallets nationalromantik. Imidlertid vil jeg ikke gøre rede for oprindelsen og udbredelsen af forestillingen om nationalkarakterer i svundne tider, men i stedet koncentrere mig om denne forestillings genkomst i vore dages kulturforskning. Dog vil jeg kort berøre to eksempler på nationalkarakterstudier fra første del af dette århundrede.

Gravlund og Schütte

I første del af dette århundrede blomstrede folkeslagspsykologien over hele Europa, idet folkekarakteren sås som et udtryk for folkets race, historie eller naturgivne betingelser.

Forfatteren Thorkild Gravlund kan illustrere, hvorledes de naturlige omgivelser kunne bruges som forklaring på folkekarakteren. I »Dansk Folkekarakter« fra 1911 gør han rede for, hvorledes forskellene i det danske landskab har haft indflydelse på landsdelenes folkekarakter. Enhver egns befolkning er bundet til det sted, de er født og opvokset, ved huen til »landets linjer og samfundets væsen«. Denne »stedhu« giver sammen med almuepræget folkekarakteren. Almuepræget er den stærke fællestrang og skræk for at stå alene, som har præget almuen. Denne evne til at samles uden egentlige ledere kalder Gravlund for »samhu«. Samhuen og stedhuen har tilsammen givet folkekarakteren. De forskellige folkekarakterer eller egnskarakterer er ifølge Gravlund af værdi for folket som helhed, for nationalkarakteren, idet samspillet mellem landsdelene er nationens livsnerve.

Gravlund vil ikke give direkte kausale forklaringer på, hvorledes omgivelserne påvirkede karakteren. Han mener, at man bør »vogte sig for at give letkøbte henvisninger til landets natur, tilværelseskampen og religionen«, idet de to sidste fænomener er resultat af folkets oprindelige træk.

Folkekarakteren finder Gravlund hos landalmuen, hvor det oprindelige og dermed ægte folkepræg kunne findes. At det var de samme træk, der ifølge Gravlund gik igen i tidligere tiders beskrivelse af folkekarakteren, var bevis for deres ægthed. Gravlund forestiller sig dermed folkekarakteren som en konkret, næsten uforanderlig størrelse, som man videnskabeligt kunne indkredse og beskrive.

Såvel i folketypologiske skildringer som i skønlitterær form beskriver han de forskellige egnes karakteristika over for hinanden. Sjøllænderne, mener han for eksempel, er mere tilbøjelige til at handle i flok end jyderne. Jyderne er større individualister, hvilket ikke mindst ses i deres handelstalent.

Gravlund's fremstilling af de danske folkekarakterer er ikke særlig struktureret. Han skrev med en anden forfatters ord »løs af hjertens lyst, efter sine lyriske indfald«. Denne anden forfatter, filologen Gudmund Schütte, bestræbte sig på at gøre sin fremstilling af »Dansk Folkekarakter« fra 1928 anderledes systematisk. Han valgte således at gennemgå det, han mente, var de fire vigtigste »danske nationalegenskaber«.

Racepræget er for Schütte folkekarakterens inderste kerne. Danskerne tilhører den nordiske race, og Danmark er ikke i historisk tid indtaget af keltere, finner eller slaver, og det betyder, at Danmark i racemæssig henseende er renere end store dele af Tyskland. Der har dog været en del indvandring østfra, hvilket har gjort vestjyderne til de reneste danskere.

Det særlige ved den nordiske race er ifølge Schütte den statsdannende evne. Alle nyere statsgrundlæggelser i Europa, »fra Ruslands indre til Pyrenæerhalvøens vestspids, udgår alle som en fra den nordiske race«.

Ud over denne statsdannende evne, der viser sig hos danskerne som organisationstalent, opregner Schütte tre andre vigtige egenskaber på plussiden af den danske folkekarakter: tålmod, jævnhed og hjertevarme. På minus-siden finder han de samme evner, men i overdreven eller svigtende grad. Schütte påviser disse plus- og minussider først og fremmest ved historiske eksempler. Ligesom han viser, hvorledes det gennem historien kun har været trusler udefra, der kunne ødelægge den danske stats indre sammenhæng. Han påviser, hvorledes skandinavismen, samlingstanken, er 800 år gammel, og hvordan det især er »østtypen« af danskerne, (det vil sige alt andet end de »rene« vestjyder), der har været bannerførere for samlingstanken og arbejdet for rigets enhed. Vestjyderne er ifølge Schütte mere enspændere af natur, men dygtige handelsfolk. At der er overensstemmelse mellem denne og Gravlund's karakteristik af sjællændere og jyder, kan ikke undre, da Schütte blandt andet bygger sin fremstilling på Gravlund.

Schütte og Gravlund repræsenterer to forklaringstyper på folkekarakterbegrebet, der var i brug i første del af dette århundrede: folkekarakteren bestemt af racepræget, og folkekarakteren bestemt af omgivelserne. Med disse forklaringer er folkekarakteren for begge forfattere en næsten uforanderlig størrelse, der kan påvises i historien såvel som i dagligdagen.

Genkomsten

Nazitidens brug af raceforklaringer kompromitterede ideen om national-karakter i den grad, at forskere med selvrespekten i behold siden har holdt sig langt væk fra dette emne, indtil 1980'erne, hvor de nationale stereotyper igen begyndte at dukke op.

I faglitteraturens periferi kom den tyske journalist Hans Magnus Enzens-

bergers bog »Åh, Europa«, bestående af essays, hvor Enzensberger karakteriserede en lang række europæiske folk. Her i Norden dukkede der bøger op som »Den norske væremåten«, af Arne-Martin Klausen og »Myter om svensken« af Orvar Löfgren og David Gaunt. De tre bøger har alle en let ironisk distance til deres eget projekt: at indfange nationalkarakterer.

Men de kom ikke til at stå alene. Siden har kulturforskere over hele Norden prøvet at indfange deres egen kulturs nationale særpræg. Og den ironiske distance er med tiden blevet svagere og svagere i takt med, at studiet af det nationale også på andre måder er kommet i centrum af den humanistiske forskning.

I Danmark er der således i de seneste år udkommet flere store dyre værker, der søger at indkredse den danske, den nordiske eller den europæiske identitet: »Dansk identitetshistorie« redigeret af Ole Feldbæk, »Det europæiske hus« redigeret af Søren Mørch og den nye antologi »Den nordiske verden« redigeret af Kirsten Hastrup. Også på de danske museer er der interesse for det nationale, eksempelvis med udstillingen sommeren 1992 i Nikolaj Kirke »Dansk, danskere ...«.

Der er mange grene inden for den nye forskning i det nationale. Nogle forskere arbejder med det nationale som et forholdsvis nyt fænomen: en konstruktion fra 1800-tallet, og betragter nationalkarakterforestillingen som en del af denne opfindelse. Disse forskere ser sig selv i kontrast til dem, der betragter nationalkarakterer som en realitet, der kan bestemmes. Hvad enten man betragter nationalkarakteren som en given ting eller en forestilling, er det imidlertid slående, hvor mange der har taget dette tema op igen efter årtiers tavshed. Man kan virkelig tale om nationalkarakterens genkomst, også inden for den seriøse forskning.

Jeg vil i det følgende søge at karakterisere nogle typer inden for den forskning, der arbejder med nationalkarakterer og prøver at indfange det særligt danske, svenske eller norske, ved hjælp af nogle udvalgte eksempler.

1) Den første type mener, at nationalkarakteren er en realitet, der kan findes, bestemmes og evt. måles kvantitativt. 2) Den næste type mener, at der findes nationale særpræg, men at de er svære at indfange og bestemme præcist. De smutter så at sige mellem fingrene på en som et stykke sæbe. 3) Den tredje type mener, at nationalkarakterer er en forestilling, og ser sig selv i kontrast til de to foregående typer, der ser den som noget virkeligt. Men fordi nationale karakterer er en forestilling, der deles af mange, kan denne forestilling studeres som et kulturelt fænomen.

Den bestemmelige nationalkarakter

Den svenske etnolog Åke Daun kan illustrere den første type af forskning,

der går ud fra at nationale karakterer findes og kan måles. Han hævder i artiklen »Studying National Culture« (5), at studiet af nationalkarakterer kræver brug af kvantitative metoder, selv for en etnolog. Det er umuligt i et komplekst samfund som Sverige at finde fællestræk, der gælder for alle, og man kan derfor ikke finde én bestemt grundlæggende personlighedsstruktur. Man må i stedet søge at finde den oftest forekommende type.

Åke Daun mener, at man for at få viden om bestemte fænomeners udbredelse må benytte kvantitative data, da dette samtidig kan korrigere forskerens subjektive bedømmelser. Desuden mener Daun ikke, at alle fænomener kan indfanges ved almindelig etnologisk metode. Dette gælder eksempelvis skyldfølelse.

Han viser derefter hvorledes han på basis af en række psykologiske personlighedstests, der har været benyttet i Sverige og Finland, har kunnet påvise forskelle mellem den svenske og den finske nationalkarakter. Spørgsmålene er udarbejdet ud fra tesen om grundlæggende psykogenetiske behov: behov for præstationer, kontakt, aggression, skyldfølelse, etcetera.

Spørgsmålene er udarbejdet for at påvise forhold i disse behov, men kan ifølge Daun benyttes til etnologisk analyse, hvad der for mig virker ret problematisk. Ud fra svarene på spørgsmålet: »Betyder det meget for Dem at bevare kontakt med Deres venner, skønt De er flyttet?« kan Daun således påvise at venskab betyder mere i Finland end i Sverige, da finner oftere svarer ja til dette spørgsmål.

Ligesådan lider finner mere af skyldfølelse, da de oftere svarer ja på spørgsmålet, om »de ofte har dårlig samvittighed uden at vide hvorfor?«

Spørgsmål, der er stillet for at påvise eventuelle neuroser, benyttes altså af Daun til at indfange det, han mener er udtryk for generelle kulturelle strukturer. Det, at disse forskelle kan måles, bliver i sig selv et bevis på, at forskellene findes, et forhold som Daun i øvrigt slet ikke stiller spørgsmålstegn ved i artiklen.

Den norske etnolog Tove Nedrelid er et andet eksempel på en forsker, der behandler nationalkarakterer som noget målbart. I artiklen »Use of Nature as a Norwegian Characteristic. Myths and Reality« (6) vil Tove Nedrelid undersøge realiteten bag myten om naturdyrkelse som et særligt norsk træk. Realiteter eller virkelighed er for Tove Nedrelid identisk med materielle og målbare forhold.

At brug af naturen er vigtigt for nordmænd, finder Nedrelid bekræftet i kvantitative undersøgelser, der viser, at friluftsliv er den mest brugte fritidsbeskæftigelse blandt nordmænd. Den store brug af naturen kan altså måles og er dermed ikke en myte, men en realitet. Nedrelid ønsker imidlertid at se på folks egen opfattelse af brug af naturen.

Hun mener, at opholdet i naturen har undergået et skift, idet det tidligere

var nødvendigt at opholde sig i naturen for at skaffe et ekstra tilskud af føde i form af for eksempel fisk eller bær. I vore dage er opholdet i naturen derimod bestemt af rekreative formål. Folk siger dog stadig, at de går ud for at fiske og plukke bær, men Nedrelid mener, at det må være, fordi de har brug for at legitimere deres ophold i naturen. Hun går dermed ud fra, at ophold i naturen per definition er rekreation, og at forklaringer om fisks og bærs nytteværdi kun bruges, fordi man har brug for en legitimering.

Tove Nedrelids feltarbejde foregik i Finnmarken, og det virker, som om hun med sin egen kultur som baggrund og dens helt bestemte opfattelse af natur som rekreation er blind for andre livsformers anderledes brug af naturen som en ressource.

En tilsvarende etnocentrisme præger hendes forklaring på at nordmænd bruger naturen mere end andre nationer. Forklaringen hun giver er nemlig, at Norge faktisk *er* særlig smukt:

»One objection against describing our feeling for nature as a myth may be that Norway in our own eyes and in the view of many others, actually is a lovely country, with such varied scenery and such powerful landscapes saturated with beauty that they could take anyone's breath away. In surroundings like these it is impossible not to have a special relationship to nature.« (7).

Det norske borgerskab i forrige århundrede var de første der »fik øje på« Norges naturskønhed, men lærte siden resten af befolkningen, at de havde et land, der var værd at nyde. Nedrelid konkluderer at det ikke er en myte, at nordmændene er naturelskere, men at dette er en realitet, der skyldes det varierede klima og natur, et land med attraktioner som midnatssol, samt en lav befolkningstæthed, der giver alle mulighed for at komme ud i naturen.

Årsagen til nordmænds hyppige naturbrug er dermed landets skønhed, og er ifølge Nedrelid derfor noget, som nordmænd ikke selv kan gøre for. Tove Nedrelid repræsenterer altså en slags genoptagelse af environmentalismen.

Også en dansk forsker har ment at kunne bestemme det særligt danske ved danskerne. Det drejer sig om historikeren Uffe Østergård fra Center for kulturforskning i Århus. I artiklen »Bønder og danskere« (8) vil han se nærmere på danskheden. Ganske vist har nationalismen og nazismen kompromitteret forestillingen om nationalkarakter. Alligevel, hævder han, har vi alle oplevet at føle os danske. Han selv har i hvert fald.

Egentlig, siger Uffe Østergård, er nationalkarakter bare vore forestillinger om os selv. Og en sådan nationalfølelse kan man egentlig ikke snakke om, før nationalismen og kapitalismen holdt sit indtog og gjorde Danmark til en nationalstat. Men der må alligevel have været noget, som denne nye nationale selvbevidsthed kunne bygge på. En særlig »dansk egenart«, som

Østergård mener at man eksempelvis kan se i forskellen på Holbergs og Molières komedier.

Østergårds tese om det særligt danske omhandler den middelmådighed, som Molesworth anklagede danskerne for, og som Holberg vendte til noget positivt. Den gyldne middelvej, den pragmatiske fornuft og underdrevne form for bedreværd er ifølge Østergård udtryk for 1700-tallets folkelige kultur set i kontrast til den samtidige europæiske elitekultur. Denne folkelighed fik dog en særlig betydning i Danmark på grund af én person: N. F. S. Grundtvig.

Hans ideer er ifølge Østergård »sunket ind i befolkningens rygmarv og er blevet til et bærende element i den danske mentalitet« via de grundtvigianske bønder. Baggrunden for, at grundtvigianismen blev hegemonisk i dansk kultur, er det, Uffe Østergård kalder den »særlige danske vej til kapitalismen«.

Den består af det, han kalder agrarkapitalisme: de (i europæisk sammenhæng) store, selvstændige familiebrug, der efter landboreformerne blev den dominerende organisationsform i dansk landbrugsproduktion. En anden vigtig del af den danske vej til kapitalismen er andelsbevægelsen. Den selvorganisering og selvbevidsthed, der prægede grundtvigianismen, havde rod i såvel familiebruget som andelsbevægelsen og blev udbredt ikke mindst via den danske højskole.

Gårdmandsklassens betydning i den danske politiske kultur har gjort, at også grundtvigianismens modstandere er blevet tvunget til at argumentere på dennes betingelser. Grundtvigianismen er derved »sunket ned i folkedybet« og blevet en art førbevidst fælles mentalitet. Krads lidt i overfladen på de fleste danskere og du finder bondens instinkter og længslen efter jord under neglene.« (9)

Uffe Østergårds nationalkarakterbegreb er altså en art conscience collective. Det stikker oven i købet så dybt, at han mener, at der gennem grundtvigianismen skete en ændring af den danske personlighedsstruktur, såvel den individuelle som den kollektive. Dette skete ikke mindst via fællessang og »det levende ord«.

Via grundtvigianismen er alle danskere altså blevet bønder. Østergårds forklaring på dette fremkommer ved en, som han selv siger, »utilladelig kombination« af to metoder. På den ene side en materialistisk analyse af den danske kapitalistiske moderniseringsproces, på den anden side en karakteristik af den særlige danske mentalitet bestemt af Grundtvigs påvirkning. Østergård kombinerer altså en materialistisk og en idealistisk historieforklaring.

Østergård gør dermed en bestemt produktionsmåde og livsform i kombination med en særlig ideologi til det særlige danske. Med marxistiske begre-

ber kunne man sige, at den danske samfundsformation bliver identisk med nationalkarakteren, men hans forklaringer om, hvorledes dette særlige danske er sunket ned og blevet førbevidst mentalitet, ligger til gengæld meget langt fra en marxistisk analysemåde.

Det særligt danske bliver da netop til *nationalkarakter* ved at blive forankret, ikke i strukturen, men i bevidstheden, i mentaliteten. En bestemt livsforms ideologi er via grundtvigianismen blevet fælles bevidsthed og derfor indlejret i individernes personlighedsstruktur. I mentaliteten er vi alle bønder, og det må, hvis man tager Østergård i den yderste konsekvens, også betyde, at industriarbejderen på B & W inderst inde er bonde.

Østergård påpeger selv, at hans tese ikke kan bevises videnskabeligt, idet de træk, han har villet påvise, er blevet så førbevidste, at de er blevet kollektivt mentalitet. Derfor har han valgt en anden metode, nemlig deltagerobservation på sin egen og andres danskhed. Man kan derfor frygte, at Østergård har ophøjet *sin egen* oplevelse af det danske til at være alle danskeres opfattelse.

Tesens bærekraft bygger, ifølge Østergård, på det intuitive og aha-oplevelserne, og ikke på en traditionel stringent argumentation. Der er altså langt fra de før omtalte kvantitative målinger af norsk og svensk karakter til denne intuitive indfangelse af det særlige danske, der i sig selv også er særlig dansk, ifølge Østergård.

Den ubestemmelige nationalkarakter

Efter disse tre eksempler på forskere, der mener, at det er muligt at bestemme de særlige nationale karaktertræk, vil jeg nu give nogle eksempler på forfattere, der nok mener, at nationale særtræk findes, men til gengæld har svært ved at bestemme dem præcist. Typisk for disse eksempler er, at det er essaysamlinger, der kredser om det svenske, det norske eller det danske, uden at komme til en samlet syntese.

Antologien »Den norske væremåten« (10) er en sådan essaysamling, udarbejdet af ti norske og udenlandske socialantropologer og samlet af professor i socialantropologi Arne Martin Klausen. Artiklerne har hver deres bud på, hvad det er at være norsk. Budene synes at udspringe af de forskellige perspektiver, der lægges på det norske samfund. Perspektiver der udspringer af den socialantropologiske forskningstradition og dens metode: deltagerobservation.

Budene på det norske spænder vidt. En forsker mener, at nordmænd er bønder, selvom de lever i byen. For en sydamerikansk forsker springer det i øjnene, at nordmænd betragter politik som hæderligt og magt som et objektivt udtryk for, at man har de bedste argumenter, i modsætning til i Syd-

amerika, hvor følelser og subjektivitet spiller en stor rolle. En anden mener, at bygderne er det norske samfunds totem: Et ydre symbol på den sociale orden.

En sydafrikansk forsker ser Norge som et stammesamfund, andre ser det norske lokalsamfund med dets sociale kontrol og samarbejdsinstitutioner som det særligt norske. Flere centrale temaer i norsk kultur tages op, men samles ikke i syntese. De fleste af bidragene kredser ellers om bygderne som centrale i det norske samfund; alligevel samles denne kredsen ikke i et overordnet bud på bygderne som det centrale for den norske væremåde.

En tilsvarende kredsen om emnet findes i Karl-Olov Arnstbergs bog om »Svenskhet« (11). Bogen udspringer af indvandrerproblematikken, men Arnstberg afstår fra at studere den selvklaare svenskhed, og hans oprindelige projekt om at indfange svenskheden falder fra hinanden i et antal delprojekter, hvormed han mener, at han gør svenskhedsforskningen en tjeneste.

Bogen er meget refleksiv og problematiserer i høj grad det at studere nationale karakteristika. Arnstbergs betænkelighed ved at bestemme det svenske synes ikke mindst at være opstået ved den store interesse, hans projekt vakte i medierne.

Et af de problemer ved at studere det nationale, som Arnstberg nævner, er, at hvis man vælger at studere det, der adskiller svenskerne fra andre, så er det ikke nødvendigvis det centrale i svensk kultur man indfanger. Hvis man i stedet søger at indfange det centrale i svensk kultur, så er det ikke sikkert, at det er særlig svensk, men måske lige så centralt i dansk og norsk kultur.

Man kan i stedet vælge at studere svenskernes forestillinger om sig selv. Og det gør han så i en række essays, der ikke mindst behandler svenskernes forhold til indvandrere. Han anklager i flere essays svenskerne for at være kulturforfølgende, at være blinde for deres egen kultur som kultur og bare betragte sig selv som rationelle og fornuftige, som hævet over det kulturelle. Denne forfølgelse af egen kultur besværliggør ifølge Arnstberg mødet med indvandrerne.

Arnstbergs bestemmelse såvel som hans problematisering af svenskheden udspringer af indvandrerproblematikken. Derfor bliver det kulturforfølgende det centrale tema i hans bog. Bogen kan derfor illustrere, i hvor høj grad den problemstilling, nationalkarakteren undersøges indenfor, bestemmer resultatet.

Det samme kan siges om forfatteren Ebbe Kløvedal Reichs bog »Kontrafej af den danske ånd« (12). Her er den overordnede problemstilling kapitalismen og EF som trussel mod det danske samfund.

Reich er ikke i tvivl om, at den danske ånd eller danskheden findes, og tager skarpt afstand fra »Dansk identitetshistorie« og andres hævde af, at

den er en forholdsvis ny opfindelse. Men den er svær at få hold på, kun dens efterladenskaber kan ses. Den ses bedst i kontrast, som modbillede. Gennem bogens essays kredser Reich om den danske ånd. Danmarks historie indgår ofte, og uden at det eksplicit konkluderes, synes den danske ånd især at findes i vort folkestyre og vor folkekirke. Det kristne og det folkelige er ifølge Reich det, der giver prægning til den danske drøm om det gode liv.

Andelsbevægelsens princip med at stemme efter hoveder og ikke efter hoveder ses også som noget specifikt dansk og som et vigtigt værn mod kapitalismen og EF, hvor hovederne netop er det der tæller. De nye folkelige bevægelser med Next-Stop-Bevægelsen som eksempel er beviser for, at den danske ånd er i live.

Folkestyre og folkekirke er de træk ved den danske historie og det danske samfund, som Reich regner som særlig danske. Dette peger på, at Grundtvigs betydning står centralt i hans analyse, ligesom det var tilfældet hos Uffe Østergård. Men hvor Grundtvig hos Østergård bliver opfinderen af den særlig danske ideologi, ser Reich ham snarere som et led i en lang dansk tradition, der kan spores helt tilbage til den danske oldtid ved hjælp af historiske eksempler.

For Østergård er det danske altså en ny opfindelse, der imidlertid er sunket ned i den danske mentalitet, mens den danske ånd hos Reich ikke bare er en mentalitet, men er en *folkeånd*, dvs. et princip eller en bestemt struktur, der sætter sig igennem i den danske historie. Reich hævder at privatiseringen, kapitalismen og EF er en trussel mod denne »særlige danske udgave af verdensånden«.

Den danske ånd er altså ikke af en ny dato for Reich, tværtimod har den været konstituerende for den danske historie. Den danske ånd er ikke et luftigt gespenst, der puster historiens personer i nakken, men et bestemt organisationsprincip, der har præget det danske samfund gennem historien.

Hvor Østergårds danskhed er en slags historisk produkt, der ganske vist er blevet indskrevet i den danske »personlighedsstruktur«, er den danske historie for Reich snarere et produkt af den danske ånd. De to forfattere har dermed omvendte udgaver af årsags- og virkningsforholdet mellem historie og danskhed.

Forestillingen om nationalkarakter som studieobjekt

Det er dog ikke alle forskere, der forestiller sig, at man kan se den slags kausale relationer mellem historien og nationalkarakteren. For en tredje type forskning er de nationale forskelle ikke en virkelig, bestemmelig ting, men skal studeres som skiftende forestillinger. Formålet er imidlertid ikke at

afsløre de nationale myter som falske, men at vise, at de netop er forestillinger, og at disse forestillinger har skiftet, fordi der gennem historien har været kampe mellem forskellige udgaver af disse forestillinger.

Ifølge den svenske etnolog Orvar Löfgren startede det lundensiske »Kultur og klasse«-projekt, som han har været en del af, med at de ville studere svensk kultur i dens totalitet. Studiet af nationale kulturer var imidlertid grundigt kompromitteret af nazitiden. De valgte derfor i stedet at dekonstruere svenskheden: forestillingen om Sverige som et homogent samfund.

Löfgren viser i flere af sine artikler om det nationale (13) og i bogen »Myter om svensken« (14), at svenskheden er en forestilling skabt af det svenske borgerskab i 1800-tallet. Borgerskabet søgte at gøre deres egen kultur og egne myter til svenskheden, og konstruerede en forhistorie og en kulturarv, der passede til deres eget selv billede.

Borgerskabets kultur var i starten en modkultur til adel og bønder, idet borgerskabet hævdede, at de i kraft af bedre dyder var bedst egnede til at lede landet. Omkring 1900 blev arbejderklassen hovedfjenden, og den næste generation af borgerskabet blev moderne og tog afstand fra borgerskabets overfyldte hjem. De blev normale.

Borgerskabets kultur skifter altså fra at være modkultur til at være nationalkultur, til at blive normalitet. Sideløbende hermed skifter deres syn på arbejderklassen fra at være uden kultur til en lavere kultur, til at være unormale afvigere.

Konstruktionen af en national kultur skete over hele Europa, og Löfgren karakteriserer den nationale diskurs som en slags gør-det-selv samlesæt, hvor faste ingredienser som et fælles sprog, fælles historie, indgår som vigtige komponenter, men hvor borgerskaberne i de enkelte lande selv har måttet give disse begreber konkret indhold. Skabelsen af en fælles national kultur forudsatte dog medier som en offentlig debat, bogtryk, skriftsprog-norm. Skolebøger blev et vigtigt medium for udbredelsen af den nationale forestilling, og de nye medier som radio og tv gav en fælles referenceramme. I disse nye medier blev selv vejret nationaliseret. Der blev med andre ord skabt en national danneskultur, en fast idé om, hvad det var at være svensk, som den virkelige befolkning imidlertid ikke kunne leve op til.

Den nationale kultur og forestillingen om en nationalkarakter skal altså ifølge Orvar Löfgren studeres som et kulturelt fænomen. Som en bestemt klasses forsøg på at gøre deres egen kultur til den nationale og dermed normale. Nationalkarakteren må altså ses som klassespecifik.

Den danske etnolog Anders Linde-Laursen har også arbejdet med nationalkarakterer som en forestilling (15). Han hævder, at det er vigtigt at se sådanne stereotyper i forhold til hinanden og påviser, hvorledes danskernes opfattelse af svenskerne er skiftet parallelt med skiftet i vores opfattelse af

os selv. Han ser skiftene, som betinget af den kulturelle kamp om hegemonien over det, han kalder den »nationale berettertradition«.

Sammenfatning

Hvad enten man ser nationalkarakteren som en fælles forestilling eller som forankret i individet, er der en tendens til at gøre den historiske udvikling til det, der konstituerer det nationale. For Danmarks vedkommende at gøre Danmarks specifikke udvikling til det, der konstituerer det danske. Det gælder alle de danske forfattere, som jeg har behandlet, at de betragter danskheden og den danske historie som indbyrdes afhængige, selvom de er uenige om, hvad der er årsag og virkning.

De ældre forfattere Gravlund og Schütte ser sammen med Kløvedal Reich danskheden, hvad enten den er ånd eller race, som det, der bestemmer den danske udvikling, mens Linde-Laursen og Østergård ser den specifikke danske udvikling som det, der konstituerer danskheden. Men, kan man så spørge sig selv, hvad er så forskellen på denne type forskning og ganske almindelig Danmarkshistorie?

Hvis det danske blot er vores specifikke udvikling, så er der ikke noget nyt perspektiv i den nye nationalkarakterforskning. Så er den blot Danmarks historie, det danske folks historie. Og vi ved at Danmarkshistorien kan gribes meget forskelligt an og kan give mange forskellige resultater, alt efter hvilke teoretiske begreber man anvender. I sin yderste konsekvens betyder det, at man kunne få lige så mange forskellige nationalkarakterer, som man kan få forskellige typer Danmarkshistorie.

Nogle forskere har også vendt dette om og hævder, at det ikke er den nationale måde at producere på, der er det særligt nationale, men i stedet den måde, hvorpå menneskene tackler de givne eksistensbetingelser, herunder produktionsforholdene. Den særlige måde at tackle problemer på er nationalkarakteren.

Den svenske etnolog Jonas Frykman hævder således i artiklen »Social Mobility and National Character« (16), at den svenske nationalkarakter kan anskues som de strategier, svenskere har brugt for at klare sig over for de givne eksistensbetingelser.

De ældre forskeres beskrivelser fra starten af dette århundrede af den typiske svensker som stiv, kedelig, grå og tilknappet er ifølge Frykman blot den måde at være på, der tidligere bedst sikrede en karriere i det offentlige i Sverige, i en periode hvor de fleste akademikere ikke kom fra akademikerhjem og derfor måtte distancere sig fra deres egen arbejderbaggrund, hvilket gjorde dem grå og kedelige.

Svenskhed er derfor ifølge Frykman ikke en bestemt ting, men svaret på,

hvordan man bedst klarer sig i Sverige i forskellige perioder. Frykman forklarer dog ikke, hvorledes akademikerer med arbejderbaggrund, denne talmæssigt ret lille gruppe, har kunnet præge opfattelsen af den svenske nationalkarakter i så høj grad, som det har været tilfældet.

Et lignende perspektiv finder man i værket »Den nordiske verden« redigeret af Kirsten Hastrup (17). I forordet angiver redaktøren, at hensigten er at vise den nordiske verden som et sammenhængende kulturelt hele. De vil finde den særlige nordiske kultur, der består af handlings- og begrebsmønstre, af erfaringer og hverdagsliv, præsenteret i temaer omkring tiden, landskabet, brødet, havet, sproget, magten, huset og folket. Værket slutter med denne definition af det nordiske:

»Det er den historiske erfaring – af tid, rum, sprog, spise, magt, ære, hus og hjem – som samler de nordiske folk. Der er ingen »nordisk identitet« uden om nordboernes kollektive erfaring med de særlige livsvilkår, som har præget og stadig præger den nordiske verden, og har gjort den særegen.« (18)

Det nordiske er altså vores fælles erfaringer med nogle bestemte nordiske livsvilkår. Men denne definition gør det svært at se forskellen på denne analyse af det nordiske og almindelig kulturanalyse.

Anders Linde-Laursen hævder (19), at der findes to retninger i den nationale identitetsforskning: Den der ser det nationale forankret i individet og den der ser det forankret i samfundet dvs. mellem individerne. Den ældre type nationalkarakterforskning samt en del af den nye ser nationalkarakteren i individerne, og mener derfor at de kan måle og bestemme den.

Den anden type, der har frigjort nationalkarakteren fra individet og ser den som et kulturelt fænomen, har ikke noget begreb, hvormed man kan skelne nationalkarakteren fra al den anden kultur. Nationalkarakterstudiet bliver derfor svært at skelne fra almindelig kulturanalyse og historieforskning.

Der er dog en central forskel i forhold til almindelig kulturanalyse, og det er, at fokus i national- eller identitetsforskningen per definition lægges på det *fælles* kulturelle. Kun i forhold til andre nationaliteter eller identiteter kan kontrasteringen komme ind. I værket »Den nordiske verden« lægges vægten således på det fælles for de nordiske lande, og ikke på de nationale forskelle mellem de nordiske lande, som de andre forskere, jeg har præsenteret, har påvist.

Dette problematiserer netop at de afgrænsninger, der bruges i nationalkarakter- og identitetsforskningen, ikke er givne kulturgrænser, men kan ansues som valgte afgrænsninger.

Lad mig eksemplificere: Hvis det både er muligt at finde noget særligt dansk, men også noget, vi har til fælles med de andre nordiske lande, så er det sikkert også muligt at finde noget særligt europæisk og noget fælles for hele den nordlige halvkugle – ja, for hele verden. Eller man kan gå den anden vej og hævde, at selvom der er noget fælles dansk, så er der også forskelle inden for Danmark. Jyder er nu engang anderledes end sjællændere. Men man kan også påvise en forskel mellem øst- og vestjyder – ja, man kan anskue Århusianere som havende en særlig kultur.

Med andre ord kan man inden for enhver valgt afgrænsning finde kulturelle fællestræk såvel som forskelle. Pointen er, at der ikke findes nogle givne kulturelle afgrænsninger. Nationalkarakter- og identitetsforskningen er dermed ikke bestemt af empiriske kulturgrænser, men af et bestemt perspektiv, der søger enhedskultur inden for en valgt afgrænsning. Det centrale i denne type forskning er dermed ikke valget af afgrænsning, men det enhedskulturelle perspektiv, eller for at sætte det på spidsen, det monokulturelle perspektiv.

Nationalkarakterstudier vil altid fokusere på det fælles og derfor overse de kulturelle forskelle inden for nationen. Derfor bliver nationalkarakterstudiet et studium af monokultur. Men hverken det nationale eller det monokulturelle perspektiv er særlig velegnet til at forklare nogle områders særlige kulturelle træk. Etnologen Johannes Møllgaard påviste i sin magisterforelæsning »Det 'mørke' Jylland og 'verdensmarkedet' (20), en særlig jysk kultur. Nemlig den individualisme og det handelstalant, som også Gravlund og Schütte mente var et særligt jysk træk, og som Johannes Møllgaard kaldte »studen i kroppen«.

Pointen i Johannes Møllgaards forelæsning var, at denne kultur må ses som et resultat af Jyllands forhold til verdensmarkedet, som resultat af den jyske studehandel. Det særlig jyske skal altså netop *ikke* forklares i hverken jysk eller dansk perspektiv, men skal ses i et verdensøkonomisk perspektiv. Og så er det selvfølgelig en vigtig pointe, at Møllgaard ikke tillagde alle jyder denne kultur, men kun dem, hvis eksistensbetingelse var studehandelen.

I kontrast hertil søger nationalkarakterforskningen at forklare kulturen indefra, som en fællesnævner for en gruppe, som monokultur. Denne tendens til at lave monokulturelle studier kan måske ses som en reaktion på den etnologiske forskning, der i mange år netop har fokuseret på de kulturelle kontraster. Hvad enten det har drejet sig om klassespecifikke studier, kvindeforskning, livsformer eller økotypestudier.

Disse forskningsretninger har netop problematiseret de tidligere monokulturelle analyser af samfund før og nu. Men hvor det empiriske gen-

standsfelt før var befolket med subjekter af typen klasser, livsformer, køn og økotyper, synes verden i en del forskeres øjne nu at blive befolket med etniciteter, nationaliteter og identiteter.

Det er ikke mærkeligt, at forskerne får denne tanke. Man behøver blot åbne dagens avis for at se, hvilke nye etniciteter der kræver deres egen nationalstat. Man kunne så stille spørgsmålet, om det kun er verden, der har forandret sig, eller også vor måde at anskue verden.

Forestillingen om verden befolket af nationer, det man kunne kalde den nationale diskurs, er fra at være næsten uddød i løbet af de senere år blevet bestemmende for vores måde at opleve den politiske virkelighed. Dette kunne være en forklaring på, at forskerne pludselig ser etnicitet og nationalitet alle vegne.

Men ved at studere disse etniciteter og nationaliteter og deres indbyrdes forskelle går forskerne ind i diskursen og bliver så at sige en del af den. Ved at studere inden for en valgt afgrænsning med et monokulturelt perspektiv, og derfor fokusere på det fælles kulturelle og være blind for forskelle, er forskningen med til at forstærke forestillingen om nationaliteter og etniciteter.

Nationalitetsforskningen kan på denne måde anskues som en praksis, der er med til at producere de nationale forskelle, blot ved at producere viden om dem. Nationalitetsforskningen er med andre ord del af den nationale diskurs. Også de der, som jeg selv, vælger at forholde sig kritisk til nationalitetsforskningen, er en nødvendig og integreret del af diskursen.

Den nationale diskurs kunne være en forklaring på, at pendulet i øjeblikket synes at svinge tilbage til det monokulturelle perspektiv. Titlen på denne artikel kunne altså have været monokulturens genkomst.

Noter:

1 Nærværende artikel blev holdt som forelæsning til magisterkonferens i Europæisk etnologi d. 26.6.1992. 2 Holberg, Ludvig: Dannemarks og Norges Beskrivelse København 1729. Holbergs samlede Skrifter. Bd. 5, København 1920 p. 23. 3 Fra Sv. Lyndrups oversættelse: En beskrivelse af Danmark som det var i året 1692. Højbjerg 1977 p. 146. 4 Anførte arbejde p. 23. 5 I *Ethnologia Europaea* Vol. XIX, 1 1989. 6 I *Ethnologia Scandinavica* Vol. 21 1991. 7 Anførte arbejde p. 27. 8 I antologien »Historien i kulturhistorien«. Kulturstudier 2. Århus 1988. 9 Anførte arbejde p. 349. 10 Arne-Martin Klausen: Den norske væremåten. Antropologisk søkelys på norsk kultur. Oslo 1984. 11 Karl-Olov Arnstberg: Svenskhet. Den kulturförnekande kulturen. Malmø 1989. 12 København 1992. 13 Eksempelvis: *The nationalization of Culture*. I: *Ethnologia Europaea*. Vol. XIX, 1 1989. og *Deconstructing Swedishness: Class and Culture in modern Sweden*. I: Anthony Jackson (red.): *Anthropology at home*. ASA monographs, 25. 14 David Gaunt og Orvar Löfgren: *Myter om svensken*. Uddavalla 1984. 15 Anders Linde-Laursen: »... - derfra min verden går« - om national identitet. Og Er Sverige interessant ...? Om modernitet og hundrede års danskhed. Begge i: *Nationella identiteter i Norden*. Nord 1991:26. 16 I: *Ethnologia Europaea*. Vol XIX, 1, 1989.

17 København 1992. 18 Anførte arbejde p. 230-231 Bd. 2. 19 I artiklen: »... – derfra min verden går« – om national identitet. I: *Nationella identiteter i Norden*. Nord 1991:26. 20 Trykt i *Folk og Kultur* 1988.

Litteratur:

- Holberg, Ludvig: »Dannemarks og Norges Beskrivelse« Kbh. 1729.
Molesworth, Robert: »An Account of Denmark as it was in the year of 1692«. London 1694.
Fotografisk genoptryk København 1976.
Gravlund, Thorkild: Dansk Folkekarakter. Sjællændere og jyder. Danmarks Folkeminder nr. 7, 1911.
Schütte, Gudmund: Dansk Folkekarakter. KBH. 1928.
Enzensberger, Hans Magnus: Åh, Europa. Kbh. 1987. Heri: Svensk efterår og Norske anakronismer.
Daun, Åke: Studying National Culture. I: *Ethnologia Europaea*. Vol. XIX, 1 1989. National Culture as Process.
Nedrelid, Tove: Use of Nature as a Norwegian Characteristic. Myths and Reality. *Ethnologia Scandinavia*. Vol. 21 1991.
Østergaard, Uffe: Hvorfor hader vi svenskerne? Danmarkshistorierne mellem svensk og tysk. I: *Nationella identiteter i Norden*. Nord 1991:26.
Klausen, Arne-Martin: Den norske væremåten. Antropologisk Søkelys på norske kultur. Oslo 1984.
Arnstberg, Karl-Olov: Svenskhet. Den kulturförnekande kulturen. Malmø 1989. Heri: s. 1-87, s. 184-191 og s. 375-387.
Reich, Ebbe Kløvedal: Kontrafej af den danske ånd. Kbh. 1992.
Gaunt, David og Orvar Löfgren: Myter om svensken. Uddevalla 1984.
Löfgren, Orvar: The nationalization of Culture. I: *Ethnologia Europaea*. Vol. XIX, 1 1989. National Culture as Process.
– Deconstructing Swedishness: Class and Culture in modern Sweden. I: Anthony Jackson (red): *Anthropology at home*. ASA Monographs, 25.
Linde-Laursen, Anders: »... derfra min verden går« – om national identitet. I: *Nationella identiteter i Norden*. Nord 1991:26.
– Er Sverige interessant ...? Om modernitet og hundrede års danskhed. I: *Nationella identiteter i Norden*. Nord 1991:26.
Frykman, Jonas: Social Mobility and National Character. I: *Ethnologia Europaea*. Vol. XIX, 1 1989. National Culture as Process.
Hastrup, Kirsten (red): *Den nordiske verden*. København 1992.

Summary

Rebirth of the national character

The article cites examples from the discussion in the 18th century of mediocrity as the Danish national character and it demonstrates how character at the beginning of this century was viewed as an expression of racial distinction of natural environment.

Within the last decade the concept of a national character has emerged again in the field of cultural research within the Nordic countries. The research can be divided into three distinct types:

Type I believes that such a concept exists, that it can be determined and eventually quantified. Type II believes that national characteristics exist. They are, however, difficult to determine and quantify. Type III believes that national characteristics is an abstract concept and as such it may be studied as a cultural phenomenon. Each type is illustrated with examples from Danish, Norwegian and Swedish research, respectively.

In conclusion the problems of this kind of research are outlined. By equating a country's specific, historic development with its national essence, Danish national character will inevitably become synonymous with Danish history and hence dependent upon the changing views of history.

If instead one were to view the national character as a specific way of handling existing conditions, this research would be the same as ordinary cultural analysis. National research, however, differs from cultural analysis and historical research in its well defined focus on common cultural values. Talk of things specifically Danish, specifically Jutlandish or specifically Nordic creates problems with regards to the cultural borders within which national research is operating.

The article concludes that research within the field of national characteristics and identity is distinguishing itself by a search for unity of culture before setting the limits. The core of this kind of research is therefore the monocultural perspective. The trend toward monocultural studies may be seen as a reaction to the ethnological research that for many years was focusing on cultural contrasts. Another explanation may be that national research form part of the national discourse. By studying national differences science is contributing to the cementing of the idea that nationalities and ethnic groups can be determined. Nationality research may therefore well be viewed as a practice that in fact produces national differences by merely procuring knowledge about them.